

РОЗДІЛ 4

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.546:497.11/16

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-6/22>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНКУРЕНЦІЇ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ СЕРБІЯ ТА РЕСПУБЛІКИ ЧОРНОГОРІЯ

LEGAL REGULATION OF COMPETITION IN THE FIELD OF ECONOMY UNDER THE LAWS OF REPUBLIC OF SERBIA AND REPUBLIC OF MONTENEGRO

Яновицька А.В., к.ю.н.,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін

Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті проаналізовано ключові нормативні акти, що регулюють конкуренцію в Республіці Сербія та Республіці Чорногорія. Звернено увагу на те, що конкурентне законодавство обох балканських республік мало спільне нормативне підґрунтя. Це Закон «Про торгівлю» Республіки Югославія, який визначав поняття недобросовісної конкуренції. Однак, незважаючи на ідентичність назв чинних законів про захист конкуренції незалежних республік, їхнє змістове наповнення має як схожі, так і відмінні положення.

Визначено категорії суб'єктів, діяльність яких може спотворювати конкуренцію. Встановлено, що розуміється під діяльністю або діями, які порушують конкуренцію на ринку кожної із цих балканських держав. Угоди, що перешкоджають, обмежують або спотворюють конкуренцію, можуть бути горизонтальними і вертикальними. Це передбачено законами обох держав. Угоди або дії підприємств, які вчиняються з метою або мають ефект значного обмеження, спотворення чи запобігання конкуренції, за сербським законодавством іменуються «обмежувальні угоди». Проаналізовано Закон «Про захист конкуренції» Республіки Чорногорія на наявність схожих норм. Звернено увагу на те, що законодавство Чорногорії та Сербії допускає укладення таких угод, якщо вони сприяють поліпшенню виробництва і торгівлі або забезпечують технічний чи економічний прогрес.

Стаття також містить порівняльний аналіз підстав для визнання суб'єкта господарювання таким, що має монополічне становище на ринку Сербії, Чорногорії й України. З'ясовано, що розуміється під зловживанням монополічним становищем та концентрацією. Підкреслено, що концентрація підприємств допускається, якщо вона суттєво не обмежує, не спотворює або не може іншим чином вплинути на конкуренцію на ринку.

Окреслено компетенцію спеціальних контролюючих органів. Згідно із Законом «Про захист конкуренції», у Республіці Сербія таким незалежним органом є Комісія із захисту конкуренції. А згідно із Законом «Про захист конкуренції» Республіки Чорногорія – Агентство із захисту конкуренції.

Ключові слова: конкуренція, монополічне становище, концентрація, Сербія, Чорногорія.

The article analyses the key regulations governing competition in the Republics of Serbia and Montenegro. It is noted that the competition legislation of the two Balkan Republics had a common regulatory basis. This is the Law "On Trade" of the Republic of Yugoslavia, which defined the concept of unfair competition. However, despite the identity of the names of the current laws on protection of competition of independent republics, their content has both common and different provisions.

The categories of entities whose activities may affect the competition have been identified. It is established what is meant by acts or actions that distort competition in the market of each of these Balkan Republics. Agreements between undertakings, which as their purpose or effect have a significant restriction, distortion, or prevention of competition are, under Serbian law, called "restrictive agreements". Accordingly, the Law "On Protection of Competition" of the Republic of Montenegro was analysed for the presence of similar rules. It is noted that the legislation of both Montenegro and Serbia allows the conclusion of such agreements if they contribute to the improvement of production and trade, or ensure technical or economic progress.

The article also contains a comparative analysis of the grounds for recognizing an entity as having a monopoly position in the markets of Serbia, Montenegro and Ukraine. It also analyses what is meant by abuse of monopoly position and concentration.

The competence of special controlling bodies is outlined. According to the Law "On Protection of Competition", the Commission for Protection of Competition is such an independent body in the Republic of Serbia. In addition, according to the Law "On Protection of Competition" of the Republic of Montenegro – the Agency for Protection of Competition operates.

Key words: competition, monopoly position, concentration, Serbia, Montenegro.

Посилення процесів глобалізації у світовій економіці, а також активна транснаціоналізація світового виробництва зумовили деякі зміни у трактуванні сутності конкуренції та конкурентних переваг. Якщо раніше конкуренція розглядалась як боротьба (змагання) між учасниками ринкового процесу за набуття конкурентних переваг щодо більш зручної ринкової позиції і, як наслідок, отримання більшого прибутку, то значне підвищення рівня взаємозалежності між суб'єктами ринку в епоху глобалізації примушує їх до взаємного співробітництва, що відображено в теорії «співконкуренції». Водночас, як зазначають деякі науковці, нині, в епоху високих технологій, досягти сталих конкурентних переваг лише на цій основі неможливо. Необхідно враховувати нові чинники – інновації, знання, актуальну інформацію тощо. З появою нових продуктів стійкі раніше галузі стрімко реструктуруються, відте-

пер перспективність фірми визначається першістю не на нинішніх, а на майбутніх ринках, тобто перспективною конкурентоспроможністю [1, с. 21–22].

Так, особливості розвитку конкурентного законодавства в Республіці Сербія та Республіці Чорногорія на пряму пов'язані з історією цих держав. З 1918 р. Сербія була членом державних союзів: спочатку при Королівстві сербів, хорватів і словенців (згодом Королівство Югославія), потім у складі Федеративної Республіки Югославія, а після – у союзі із Чорногорією. Лише у 2006 р., після виходу з державного союзу із Чорногорією, обидві держави стали незалежними.

Довгий час на території обох держав діяв спільний Закон «Про торгівлю», який визначав недобросовісну конкуренцію як діяльність торговця, яка суперечить добрим діловим звичаям і спричиняє чи може спричинити шкоду

іншому торговцю, іншій юридичній особі і споживачу [2, с. 142].

У 2005 р. на зміну Антимонопольному закону 1996 р. (який так і не набув практичного значення) прийшли сучасні норми, закріплені в першому в історії Сербії Законі «Про захист конкуренції», забезпечення застосування та виконання якого було покладено на незалежний державний орган – Комісію із захисту конкуренції, яка розпочала роботу у травні 2006 р. Основні положення, що регулюють її роботу, були запозичені зі ст. ст. 101 і 102 Договору про функціонування Європейського Союзу. Однак парламент Сербії, який прагнув заповнити прогалини й усунути недоліки Закону, ухвалив новий акт, який набув чинності 1 листопада 2009 р. Чинний документ відповідає вимогам законодавства провідних країн, а допрацювання Закону дозволили чітко розмежувати в ньому основні та процесуальні положення [3, с. 5–6].

Отже, захист конкуренції на ринку Республіки Сербія (далі – РС), проводиться для досягнення економічного процвітання і добробуту суспільства, особливо на благо споживача. Законом «Про захист конкуренції» (далі – Закон РС) також регулюються організація і компетенція Комісії із захисту конкуренції [4].

Основою правового регулювання конкуренції та монополії в Республіці Чорногорія (далі – РЧ) також є спеціальний Закон «Про захист конкуренції» (далі – Закон РЧ) [5]. Змістово це акт досить широкого застосування. У ньому містяться норми, що регулюють конкуренцію, визначають компетентний орган у даній сфері, його права, обов'язки, процедуру розгляду справ про порушення конкуренції та санкції, які можуть застосовуватися до порушників. Як говориться в Законі, «цей Закон регулює захист конкуренції на ринку Чорногорії та інші питання, важливі для захисту конкуренції».

Що цікаво, Закон поширюється на дії, учинені в межах і за межами території Чорногорії, які мають на меті або призводять до спотворення конкуренції на території Чорногорії.

Зважаючи на це, законодавство Чорногорії виокремлює три категорії суб'єктів, діяльність яких може спотворювати конкуренцію:

– учасники ринку – юридичні та фізичні особи, які ведуть господарську діяльність і беруть участь у виробництві і торгівлі товарами та послугами на території Чорногорії: 1) господарські організації та суб'єкти здійснення господарської діяльності інших організаційних форм, незалежно від місцезнаходження і фізичні особи, незалежно від громадянства і проживання; 2) інші особи, які прямо або побічно, постійно, час від часу або разово здійснюють господарську діяльність і беруть участь у торгівлі товарами або послугами, незалежно від національності, місцезнаходження чи місця проживання (профспілки, бізнес-асоціації, спортивні організації, установи, кооперативи, власники прав інтелектуальної власності тощо); 3) державні органи, органи державного управління, органи місцевого самоврядування, коли вони прямо або побічно здійснюють господарську діяльність і беруть участь у торгівлі товарами або послугами;

– пов'язані учасники ринку (уважаються одним учасником ринку) – двоє або більше учасників, які діють таким чином, що один учасник контролює іншого або декількох інших учасників. Контролем над іншим учасником вважаються випадки, коли один учасник ринку має: 1) більше половини акцій чи часток або 2) більш половини прав голосу, або 3) право обирати більшість членів правління чи осіб, уповноважених на представництво, або 4) вирішальний вплив на управління і ведення господарської діяльності щодо іншого учасника;

– учасники ринку, які здійснюють діяльність із метою забезпечення громадського інтересу, – це суб'єкти, які

виконують певну діяльність, відповідно до акта компетентного державного органу [5].

Мабуть, більш звичний підхід до визначення кола суб'єктів конкурентних відносин запропоновано в законодавстві Сербії. Положення Закону застосовуються до всіх фізичних та юридичних осіб, які прямо чи опосередковано беруть участь у торгівлі товарами і послугами, незалежно від їхнього правового статусу, форми власності, громадянства або державної приналежності, зокрема це:

- 1) вітчизняні та закордонні компанії та підприємці;
- 2) органи державної влади, органи територіальної автономії та місцевого самоврядування;
- 3) інші фізичні, юридичні особи й об'єднання підприємств (союзи, асоціації, спортивні організації, установи, кооперативи, власники прав інтелектуальної власності тощо);
- 4) державні підприємства, компанії, підприємці й інші підприємства, які здійснюють діяльність, яка представляє суспільний інтерес, або ті, які отримали фіскальну монополію через акт компетентного державного органу, якщо реалізація цього Закону не перешкодить виконанню цих дій або делегованих повноважень [4].

Отже, тут за відправну точку, що стосується персональної сфери застосування закону, взято правила конкуренції Європейського Союзу – концепція «суб'єкта господарювання», яка досить об'ємна і включає в себе компанії, державні установи, державні підприємства, кооперативні асоціації тощо [3, с. 6–7].

Згідно зі ст. 7 Закону «Про захист конкуренції» РЧ, діяльність або дії, що порушують конкуренцію на ринку, це:

- 1) угоди, що перешкоджають, обмежують або спотворюють конкуренцію. Вони можуть бути горизонтальними і вертикальними. Горизонтальні угоди – це угоди між існуючими та / або потенційними учасниками ринку, що працюють на одному рівні виробничого ланцюга або ланцюга постачання. Вертикальні угоди – це угоди про умови закупівлі, купівлі-продажу між наявними та / або потенційними учасниками ринку, які працюють на різних рівнях виробничого ланцюга або ланцюга поставок.

- 2) зловживання панівним становищем;

- 3) концентрації, що перешкоджають, обмежують або спотворюють конкуренцію, вільний розвиток відкритої ринкової економіки, сприяють створенню, зміцненню панівного становища на ринку.

Порушувати конкуренцію на ринку може й бездіяльність учасників [5]. Такі ж порушення передбачаються і сербським законодавством.

Щодо першого виду, «угоди, що перешкоджають, обмежують або спотворюють конкуренцію», за сербським законодавством, – це угоди або дії підприємств, які вчиняються з метою або мають ефект значного обмеження, спотворення чи запобігання конкуренції. Це так звані «обмежувальні угоди».

Обмежувальні угоди можуть бути контрактами, окремими положеннями контракту, явними або мовчазними угодами, узгодженою практикою, а також рішеннями про форму об'єднання учасників ринку, які зокрема:

- 1) прямо або побічно встановлюють ціни або інші умови торгівлі;
- 2) обмежують і контролюють виробництво, ринки, технічний розвиток чи інвестиції;
- 3) передбачають застосування різних ділових умов до еквівалентних операцій щодо різних підприємств, завдяки чому учасники ринку постають у невідгідному становищі порівняно з конкурентами;
- 4) передбачають укладення договору або договорів із прийняттям додаткових зобов'язань, які, з огляду на їхню природу і торгівлі зобов'язання, не пов'язані із предметом угоди;
- 5) передбачають поділ ринку або джерел постачання (ст. 10 Закону РС).

Закон «Про захист конкуренції» Республіки Чорногорія містить такі ж по своїй суті положення, однак не використовує для цього спеціального терміна. Водночас до угод, метою чи наслідком яких є запобігання, обмеження або спотворення конкуренції на відповідному ринку, також відносять угоди, які можуть визначати обов'язок застосовувати певну ціну в разі перепродажу або іншим чином забезпечувати застосування рекомендованої ціни перепродажу [5].

Варто зазначити, що законодавство як Чорногорії, так і Сербії допускає укладення «обмежувальних» угод, якщо вони сприяють поліпшенню виробництва і торгівлі, забезпечують технічний чи економічний прогрес, не виключають конкуренцію на відповідному ринку або в його значній частині.

Як і українське законодавство, закони Сербії та Чорногорії передбачають два типи панівного становища на ринку: індивідуальне і колективне.

У Сербії домінує підприємство, яке завдяки своїй ринковій потужності може значною мірою діяти на відповідному ринку незалежно від фактичних або потенційних конкурентів, клієнтів, постачальників чи споживачів [4].

Панівне становище на відповідному ринку Чорногорії має учасник, який не має конкуренції або має значну ринкову владу, яка дозволяє обмежувати або перешкоджати розвитку ефективної конкуренції на ринку чи в його частині, тобто має значно кращі позиції порівняно з конкурентами, що дозволяє вести комерційну діяльність незалежно від його конкурентів, постачальників, клієнтів або споживачів (ст. 14 Закону РЧ).

Для порівняння, Закон України «Про захист економічної конкуренції» передбачає, що монополієм (панівне) вважається становище суб'єкта господарювання, частка якого на ринку товару перевищує 35%, якщо він не доведе, що зазнає значної конкуренції [6]. У Чорногорії учасник ринку домінує на ринку (товарів або послуг), якщо його ринкова частка перевищує 50% (ст. 14 Закону РЧ), а в Сербії – 40% (ст. 15 Закону РС).

Колективне домінування має місце, коли два або більше юридично незалежних учасники ринку можуть займати домінувати, якщо вони пов'язані економічними зв'язками таким чином, що на відповідному ринку вони спільно виступають або діють як єдине ціле (ст. 15 Закону РС).

Ст. 14 Закону РЧ визначає, що два або більше учасників мають панівне становище на ринку, якщо між ними немає значної конкуренції та їхня загальна ринкова частка перевищує 60%.

Зловживанням панівним становищем на ринку як у Сербії, так і в Чорногорії вважається:

- 1) пряме або непряме нав'язування невинуватих умов ведення бізнесу (нав'язування ціни, умов господарювання тощо);
- 2) обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку;
- 3) застосування різних ділових умов до еквівалентних операцій щодо різних підприємств, завдяки чому учасники ринку постають у невинуватому становищі;
- 4) обумовлення укладення договору прийняттям додаткових зобов'язань, які за своїм характером не стосуються предмета договору.

Ще одним інструментом запобігання здоровій конкуренції законодавство Сербії (як і Чорногорії) визначає «концентрацію». Вона виникає в разі:

1) злиття чи іншої зміни правового статусу, за яких учасники ринку об'єднуються, з погляду законодавства, яке регулює становище компаній (зокрема, Закону «Про господарські організації» РС [7]). У Законі «Про захист конкуренції» РЧ таке злиття стосується і частин незалежних учасників ринку (ст. 16 Закону РЧ);

2) придбання одним чи декількома учасниками ринку прямого / непрямого контролю над іншим або декількома підприємствами, частиною (частинами) іншого підприємства, які можуть представляти незалежну комерційну організацію;

3) спільної дії двох або більше учасників ринку з метою створення нового учасника чи придбання спільного контролю над існуючим учасником ринку, який діє на довгостроковій основі і виконує всі функції незалежного учасника на ринку [8, с. 21].

Однак концентрація підприємств допускається, якщо вона суттєво не обмежує, не спотворює або не може вплинути на конкуренцію на ринку Республіки Сербія або в її частині. Про порушення конкуренції, про затвердження або заборону концентрації – ухвалюється відповідне рішення Комісії із захисту конкуренції РС [4].

За Законом «Про захист конкуренції» Республіки Чорногорія (розд. 3 Закону РЧ), видача дозволів на здійснення концентрації, а також процедура індивідуального звільнення від відповідальності за укладення антиконкурентних угод ініціюються на прохання сторони і здійснюються Агентством із захисту конкуренції.

Агентство ініціює процедуру розгляду порушення конкуренції за заявою сторони або ex officio в обов'язковому порядку, коли на підставі поданих ініціатив, інформації, документів та інших доступних даних обґрунтовано припускати наявність порушення конкуренції. Рішення щодо угод і домінування ухвалюються Агентством протягом 24 місяців із дня порушення процедури. Термін може бути продовжений максимум на 24 місяці з поважних причин.

Також варто зазначити, що за порушення у сфері конкуренції законодавством обох країн передбачений штраф до 10% від загального річного доходу за фінансовий рік, що передує року вчинення порушення учасником ринку.

Висновки. Основою правового регулювання конкуренції в Сербії та Чорногорії є спеціальні закони «Про захист конкуренції», які, хоч і мають однакове найменування, але ухвалені окремо кожною з держав.

Структура норм, які визначають загальні положення про конкуренцію, антиконкурентні дії, зловживання монополієм становищем, концентрацію, компетенцію спеціальних контролюючих органів, свідчить про прогресивність конкурентного законодавства.

Аналіз цих актів показав їхню деяку змістову схожість один з одним, а також із Законом України «Про захист економічної конкуренції», що водночас може підштовхнути до подальших наукових досліджень у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юхименко В. Еволюція концепцій конкуренції: від класичного капіталізму до інноваційно-інформаційної економіки. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2010. № 2. С. 17–26.
2. Андрощук Г., Шкляр С. Конкурентне право: захист від недобросовісної конкуренції. Юстиніан, 2012. 472 с.
3. Экспертный обзор законодательства и политики в области конкуренции Сербии. *Доклад секретариата ЮНКТАД*. ООН. 2011. 35 с.
4. Zakon o zaštiti konkurencije. *Službeni glasnik RS*. Br. 51/2009 i 95/2013.
5. Zakon o zaštiti konkurencije. *Službeni list Crne Gore*. Br. 44/2012 od 09.08.2012.
6. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.
7. Закон о привредним друштвима. *Службени гласник РС*, бр. 36/2011.
8. Guide to Doing Business in Serbia. *JPM Janković Popović Mitić*. 2019. 82 p.